

Universitat
de les Illes Balears

Defensa dels mèrits del doctorand a càrrec del doctor Fèlix Pons Irazzábal

Excm. i Magnífic Sr. Rector de la UIB,
Digníssimes autoritats,
Senyores i senyors,

Quan ja fa onze anys la Universitat de les Illes Balears em va distingir benèvolament i em va rebre com a doctor honorari no podia imaginar que entre els honors inherents a la distinció n'hi pogués haver un de tan gran com el que avui m'és fet.

Que un claustral honorari apadrini la investidura d'un nou doctor honoris causa deu tenir moltes explicacions o no en té cap. El que sí que sé ben cert és que per mi té moltes dificultats, totes nascudes únicament de la constatació que per a aquestes coses el grau honorari és insuficient i es necessiten aptituds diguem més professionals i efectives que les de la bona voluntat. Deman per endavant a tots vostès i, sobretot, a Josep Melià la seva indulgència si l'acompliment de la comesa no respon als cànons exigibles a un togat d'escalafó.

Però feta aquesta precisió inicial, he de manifestar immediatament la meva doble satisfacció. En primer lloc per la decisió de la Universitat de les Illes Balears de rebre Josep Melià com a membre de la comunitat acadèmica i en segon lloc per l'avinentesa de participar amb un paper tan destacat a un acte tan significatiu com el d'avui.

Aquest no és un acte qualsevol ni el doctorat de Josep Melià és un doctorat com els altres. La dimensió de l'obra de Josep Melià no té parió a les nostres illes a la segona meitat del segle XX. I, naturalment, no em referesc a la dimensió quantitativa —malgrat que des d'aquest punt de vista pugui resistir la comparança amb qualsevol altre i, molt possiblement, superar-la—, sinó al seu sentit i a la seva significació, a la seva transcendència i a la seva originalitat.

Ara fa vuitanta-tres anys —gairebé dia per dia—, dia 31 d'octubre de 1915, al Cercle d'Obrers Catòlics d'aquesta vila d'Artà, un joveníssim Joan Estelrich (encara no havia fet els vint anys) pronunciava la seva primera conferència amb el títol prou expressiu de *L'amor de la terra*.

Un quart de segle més tard naixia a Artà Josep Melià i Pericàs. No havia de ser per casualitat que Josep Melià al seu *Primer llibre de notes* dedicàs un estudi al pensament polític de Joan Estelrich, a qui considerava "el mallorquí més universal d'aquest segle".

El fil conductor que uneix Melià i Estelrich no és anecdòtic ni casual.

L'obra de Josep Melià pertany a la mínima llista d'intents de gran volada intel·lectual de plantejar la nostra realitat col·lectiva des d'una perspectiva superadora de visions tradicionalistes i folklòriques, per una banda, i disposada a sotmetre a revisió crítica les bases d'una explicació oficial, per l'altra.

És cert que no podem explicar l'obra de Melià sense aquest amor a la terra que tot just esmentava. Però, exposant-me a fer un judici erroni i fins i tot a ser mal entès, a mi em sembla que l'arrel més profunda d'aquesta obra és prèvia a aquest sentiment. Vull dir que —sense infravalorar les realitats intangibles i incontrolables que configuren en gran part la nostra existència— a l'obra de Melià hi batega una quasi tel·lúrica passió intel·lectual.

Ell mateix ens ho confessa a la darrera frase d'*Els Mallorquins*. Tot l'esforç i el treball, totes les lectures i els estudis no estan al servei d'un objectiu predeterminat sinó d'una exigència ètica

prèvia que l'autor s'autoimposa. Melià ens diu que tot ho ha fet "pour mieux comprendre mon temps". És a dir, per entendre millor la concreta vida que li ha tocat viure.

Molt sovint el treball intel·lectual es falseja invertint els termes de qualsevol procés creatiu. Hi ha moltes vides dedicades a l'estudi que no inverteixen les energies discursives a descobrir, a crear, a comprendre i a explicar sinó a justificar allò que ja ha estat establert per vies no científiques.

De tant en tant, però, molt de tant en tant, sorgeix una veu que vol comprendre sincerament, sense prejudicis. No sols això, sinó que se n'adona que s'ha d'aplicar el pensament crític a les veritats establertes. Tasca arriscada, sobretot quan es projecta damunt realitats tan sensibles com la història, les característiques col·lectives i les capacitats i potencialitats que aquestes comporten.

Els darrers cent i pocs anys la nostra societat ha vist tres intents d'insuflar aire nou i fresc als circuits de la respiració social. Tres obres i tres personatges que, en circumstàncies històriques prou diferents, han volgut oferir visions noves, projectes nous, capacitat autocrítica i idees de país a partir no de veritats establertes i gelosament venerades sinó des de la llibertat radical del temps nou que, des de Kant, posa l'individu com a responsable de la reflexió i de la creació, quan exhortava els seus contemporanis a rompre la cotilla dels valors i de les idees immutables i a servir-se del propi enteniment.

Parl, no fa falta dir-ho, de Miquel dels Sants Oliver, de Joan Estelrich i de Josep Melià. Em sembla que no cal afegir res perquè quedi clar el que vull dir. La temptació de situar l'obra de Josep Melià en paral·lel a la dels predecessors esmentats és molt suggestiva, però no està al meu abast, no cap en les justes paraules (és a dir, les estrictament necessàries) que jo he de dir en aquest acte. La comparació de Melià amb Oliver i Estelrich és honorosa i gràfica per si sola, però al capdavall acabaria sent empobridora i odiosa, com totes les comparacions.

Per altra banda, per situar i entendre l'obra de Melià no necessitam referències externes.

Si fa un moment al·ludia a la passió intel·lectual com el nucli vital que fa de fil conductor de tota l'obra del nou doctor, i ho descobriem amb unes paraules que Melià prenia de Jean Richard, una altra cita d'un altre autor francès ens obre una finestra amb vistes esplendoroses a les fibres més íntimes i autèntiques de l'obra de Josep Melià.

És també a *Els Mallorquins* on fa seves unes paraules d'Hippolyte Taine: "Cap home reflexiu no pot esperar." Vet ací dues claus definitives penjades del mateix clauer i unides de forma inseparable.

Melià se'ns confessa reflexiu. Amb vocació d'exercir aquella dignitat màxima que Pascal atribuïa als humans; és a dir, pensar. Fer ús de la intel·ligència i dels coneixements per entendre i explorar, per raonar, per argumentar, per treure conclusions, per esbrinar els errors i per córrer cap a nous espais. Som, per tant, a la passió intel·lectual com a punt de partida.

Però també sabem que pensar no és una activitat que s'acabi en ella mateixa. L'intel·lectual compromès pensa per a la vida, per a l'existència, per a la societat. No pot esperar. No he pogut anar a trobar per què no podia esperar Taine. Sí que sabem ben bé per què no podia esperar Josep Melià a la primera meitat dels anys seixanta.

Aquesta actitud no és d'impaciència, és a dir de falta de paciència, sinó que neix d'un sentiment profund: pensa que la realitat depèn de l'acció. És una declaració d'optimisme, de confiança que de la reflexió, de l'exercici intel·lectual, sortiran els elements vertebradors de l'acció històrica.

Josep Melià, per tant, esperonat per la passió reflexiva, no podia esperar.

Tenim proves que no va esperar. La seva obra, fruit d'una tasca gairebé inabastable de lectures i d'estudi, comença molt aviat a produir mostres definitives d'allò que amb el temps serà un corpus impressionant.

Melià sap que per entendre bé el seu temps, les realitats amb les quals es troba, ha d'entendre el passat, l'ha de conèixer. S'entrega amb fúria a aquesta tasca absolutament prioritària, i el producte del seu esforç són obres cabdals com *Els Mallorquins* i *La nació dels mallorquins*, sense oblidar *Cap a una interpretació de la història de Mallorca*.

Josep Melià no és historiador ni pretén ser-ho. La seva tasca no s'encamina a fer història sinó a revisar i rellegir la que ens han donat feta i, sobretot, a interrogar-la. Per mi, la més valuosa aportació de Melià són les preguntes. Com és ben sabut, el procés de construcció de qualsevol model científic s'inicia identificant les preguntes a les quals es vol trobar resposta. La més genuïna activitat científica implica sempre l'adquisició d'informació nova i aquesta informació nova, aquest coneixement nou, neix de les preguntes noves.

Només per les preguntes que Melià li ha fet a la nostra història tendria mèrits científics sobrants per ingressar avui a la comunitat acadèmica.

Em sembla important, però, parar esment en la pregunta essencial que preocupa Melià quan s'encara al passat. L'interrogatori no neix d'un desig de particularisme o de diferenciació; no intenta justificar un paradigma de singularitat irrenunciable. Ben al contrari, allò que provoca i impulsa els seus "perquè" és la preocupació per no haver estat com els altres. És una ambició de dignitat i d'igualtat. Per això la recerca apunta a descobrir les raons d'una situació de diferència injustificada.

El discurs de Melià és com el d'Aquil·les quan els aqueus varen anar a demanar-li que tornàs per ajudar-los a la seva lluita contra Troia. S'ha dit que la seva còlera li va permetre veure allò que els altres encara no percebien. La irritació de Melià davant les oportunitats perdudes de la nostra història el fa endinsar-se de forma penetrant en les causes i en les raons i explorar viarans d'explicació que no havien estat intentats...

Però la passió intel·lectual de Melià, empeltada d'amor a la terra, li mostra que la seva impaciència, que la seva frisor no pot girar-se únicament cap a la història. El dret, l'art, la llengua, la literatura, la política i l'actualitat es fan objecte d'un treball febril.

Seria imperdonable no recordar les fites bàsiques d'aquesta trajectòria creadora de gairebé quaranta anys. No per necessitats administratives, perquè els mèrits que comporten ja han estat considerats per prendre la decisió que avui vespre ens congrega, sinó per tenir a la vista l'horitzó de tres-cents seixanta graus que Melià s'ha imposat a la seva tasca de reflexiu impacient.

A més dels treballs d'assaig històric ja esmentats, Josep Melià ha escrit *El dret civil a les Illes*, un estudi sobre la compilació de dret foral de 1961, i altres estudis monogràfics sobre dret d'estrangeria. I dos treballs, *Carta abierta a los demócratas* i *Informe sobre la lengua catalana*, dels quals avui criden l'atenció tant les matèries tractades com l'any de la seva publicació: 1973.

En el camp de l'art, Melià és autor d'*Art i capitalisme*, d'estudis com *Joan Miró. Vida i gest* i de treballs sobre Isabel Villar, Sampere, Vicente Vela i John Ulbricht, així com de nombrosos comentaris i textos dedicats a Antoni Tàpies, Ramon Canet i Joan Bennàssar, entre molts d'altres.

Una actitud reflexiva i la passió intel·lectual no han estat incompatibles, sinó que més aviat han alimentat una permanent vocació de creació literària que va des d'un llibre primerenc de poemes (*Perquè cal ser covard*, de 1967) fins a *Un batec de l'ànima*, de 1961, passant per *Les pluges de sal*, *Aquella al·lota ajaguda*, *La trama de los escribanos del agua* i *La torre de Babel i altres províncies*.

Al periodisme ha dedicat i dedica Josep Melià una part fonamental de la seva activitat pública. El seu pas per *El País*, per la revista *Destino* i pel diari *Avui* ens ofereix les coordenades d'una trajectòria periodística de significació prou singular i explícita, sobretot si tenim en compte el que representaven aquests tres mitjans al temps en el qual Josep Melià hi col·laborava. A Mallorca, ha escrit articles a *Diario de Mallorca*, *Baleares*, *Última Hora*. En aquest darrer diari,

com és ben notori, continua exercint el difícilíssim gènere del comentari breu, en uns articles modèlics de claredat, d'estil i d'interès periodístic.

Deu fer cosa d'un any —em sap greu no poder precisar més, però no he trobat el diari en el qual es va publicar— li demanaven a Josep Melià en una entrevista quina era la seva inquietud actual després d'una vida pública tan densa i trepidant. Melià contestava que la seva ambició present era ser un bon misser. Estic en situació privilegiada per assaborir fins al més subtil perfum d'aquestes paraules. Si les he volgudes recordar, però, no ha estat per comprensió ni per identificació, sinó per posar en el caramull dels mèrits cívics de Melià aquesta vocació de servei jurídic.

Qualsevol persona culta sap que la ciència jurídica no és un reducte perifèric i subaltern del pensament. El dret, el pensament jurídic, és un element bàsic per entendre i explicar l'home i la societat. El món del dret no és un territori de refugi o jubilació, i el to de les paraules de Melià denotava a les clares que el seu camí de jurista era i és una exigència més de la seva passió intel·lectual i una altra forma de compromís amb la realitat difícil de la societat.

L'obra de Josep Melià, però, no és només l'obra escrita. Josep Melià ha estat una figura pública per la seva dedicació a la política. Ha estat a la primera fila del protagonisme polític des de molt prest. Vull dir, des de molt prest a la seva biografia i des de molt prest si tenim en compte els termes convencionals per computar l'inici del temps polític al nostre país.

No és hora ni moment de repassar aquesta trajectòria. L'exercici polític, per la seva mateixa naturalesa, està immers en la confrontació i en la polèmica, i de la dedicació pública de Josep Melià no ens interessa la polseguera que inevitablement aixeca qui ocupa càrrecs com els que ell ha ocupat, sinó la contribució essencial que queda perfilada darrere una tan dilatada carrera de parlamentari, secretari d'Estat, portaveu del Govern, delegat del Govern a Catalunya i home d'extensa i d'intensa activitat partidària.

Perquè al capdavall, Melià no s'ha conformat a fer preguntes a la història. També ha volgut donar respostes al present. El seu esforç per construir un projecte polític de nacionalisme moderat és una tasca de gran volada intel·lectual i històrica, mereixedora del respecte i del màxim interès, també per a aquells que no s'identifiquen amb aquest projecte.

Res no pot llevar grandesa a l'esforç personal de Josep Melià per confegir els difícilíssims elements que calen per estructurar un edifici intel·lectual i polític coherent i original. Aquesta és una obra de gran transcendència històrica que només es pot dur a terme des d'una preparació tan sòlida com la de Melià i des d'una dedicació tan tenaç com la seva.

L'obra escrita i la no escrita de Josep Melià respon a una clara determinació d'implicació pública. A Melià no l'interessa entendre la realitat i la història per al seu consum personal. Entendre el seu temps vol dir entendre el de tots. Vol dir estar en condicions de començar a donar respostes i no, naturalment, a un nivell estrictament literari o contemplatiu.

La reflexió l'ha dut a l'acció. Si la tècnica d'interrogar la nostra història ha permès a Melià elaborar un model d'aproximació científica a la nostra realitat no ha estat per abandonar després els resultats de la seva feina a l'arqueologia o als arxius de la memòria. El valor dels models científics positius radica a la seva capacitat per explicar i descriure com són les coses i les seves relacions. La seva utilitat, doncs, està en el fet que permeten fer prediccions i que són una eina insubstituïble de transformació de la realitat.

L'obra de Melià va encaminada a dotar-se i a dotar-nos dels instruments necessaris per conèixer el nostre temps (que no s'explica sense el passat) i per preparar i decidir el futur.

He dit abans que l'eix central del pensament de Melià és optimista. Potser convé repetir-ho, perquè molt sovint la seva actitud ha estat qualificada d'escèptica si no de pessimista. I em sembla que és ell mateix qui ho ha deixat prou clar.

Ara fa vint-i-dos anys, quan escrivia *La nació del mallorquins*, tancava la seva apassionada reflexió amb aquestes paraules: "El diàleg intel·lectual sempre pot mantenir la seva pretensió

de modificar els condicionants socials i desenvolupar la dialèctica de la història. Ara a nosaltres se'ns obre la possibilitat de crear una Mallorca plena, segura, genuïna, lliure d'afectacions, de servilismes, de llaços colonials, assentada en l'exercici de la llibertat, capaç de construir condicions de vida més justes. Ningú, si tots som bons fills de la terra, no podrà presumir de tenir en les seves mans la vara de l'ortodòxia, les mesures de la veritat. En el país hi hem de cabre tots. No l'hem de fer partidista ni sectari. L'hem de voler obert, plural, ric, contents que el mateix procés de disputa entre forces i idees ens ajudarà a veure quines són les solucions més adequades, a fornir elements de judici i de participació. La resta, al capdavall, és una qüestió de temps."

La proposta de Melià no és una enfilada de retorn a ortodòxies i mites, sinó de construcció lliure i plural.

És una proposta de "diàleg intel·lectual" des de la convicció que aquesta és l'eina per impulsar els canvis que la mateixa reflexió col·lectiva aconselli. O, per dir-ho amb les paraules de Josep Melià, el diàleg intel·lectual és l'eina capaç de "desenvolupar la dialèctica de la història". És aquesta una declaració en regla d'antifatalisme i d'antideterminisme. És una confessió de confiança en la capacitat transformadora de les idees i de la llibertat.

Concedir a Josep Melià la dignitat honorària de doctor suposa reconèixer els seus mèrits. Però quan la proposta central del nou doctor és el diàleg intel·lectual suposa també per a la Universitat de les nostres illes un compromís ineludible.

L'obra de Josep Melià no és una obra tancada. No ho és per a ell com no pot ser-ho per a ningú que s'hagi imposat la reflexió com a guia i aliment vital. Però, sobretot, és una obra oberta per a tots nosaltres i, molt especialment, per a la Universitat, obligada, ara més que mai, a l'ombra de l'arbre que avui ha plantat Josep Melià, a impulsar un diàleg intel·lectual lliure i plural al servei de la societat.

Artà, 23 d'octubre de 1998